پێشەکی‌یەکی زانستی گرینگ:

پێش ئەوەی دەست بکەم بە مەبەستەکە پێویستە لەمیانەی ئەوەدا هەندێك لەو قاعیدە بنەڕەتی‌یانە باس بکەم کە هەرکەسێك شارەزا بون لە سوننەتی بەلاوە گرینگ بێت لیٚیان بیٚنیاز نابێت، بەتایبەت کە شێوازی (تألیف) وا پێویست ئەکات. وە بۆ ئەوەی بتوانین بۆیان بگەڕێینەوە کاتێك کە بۆنەیان هات.

بەمەش بۆ خۆم و بۆ خوێنەرەکان وەختێك ئەگێڕمەوە کە کەم نی‌یە، وە خۆمان لە زۆرێك دوپات کردنەوە لائەدەین کە پێویست نی‌یە هەروەکو خوێنەری بەرێز دەیبینیٚ.

قاعیدەی یەکەم

ڕەد کردنەوەی حەدیسی (شاذ)

بزانە کە یەکێك لە مەرجەکانی حەدیسی (صحیح) ئەوەیە کە (شاذ) نەبێت، چونکە پێناسە کردنی حەدیسی (صحیح) لای زانایانی حەدیس بەم شێوەیە:

ئەو حەدیسە خاوەن سەنەدەیە کە سەنەدەکەی (متصل) نەپچڕاوە و بە گێڕانەوەی کەسێکی عادلی (ضابط) بەهۆش لە کەسێکی عادلی بەهۆشەوە تا ئەگات بە کۆتایی‌یەکەی.

وە مەرجە کە ئەو حەدیسە نە (شاذ) بێت و نە (معلل) عیللەتدار بێت، جا لەم سیفەتانەدا کە باس کرا خۆ پاراستنی تێدایە لە حەدیسی (مرسل) (واتە: ئاخری ئیسنادەکەی کەوتبێت)، وە لە حەدیسی (منقطع) (واتە: سەنەدەکەی پچڕانی تێدا بێت) و لە (شاذ) (واتە: نامۆ)، هەروەها لەو حەدیسەی کە عیللەتێکی وەهای تێدا بێت لە بنەڕەتەکەی بدات، لەو حەدیسانەی کە لە ڕیوایەتەکەیاندا جۆرێك عەیبی تێدایە.

حەدیسی (شاذ)یش ئەوەیە کەسێکی سیقەی قەبوڵ کراو ڕیوایەتی بکات و پێچەوانەی ئەوکەسە بێت کە لەو باشترە، بەپیٚی ئەوەی زانایانی حەدیس پشتی پیٚ ئەبەستن.

(ابن الصلاح) لە (المقدمة)دا (ل٨٦) ئەوەی ڕون کردۆتەوەو فەرمویەتی: ئەگەر (راوي) (واتە: گێڕەرەوەی حەدیس) بە تەنها شتێکی ڕیوایەت کرد سەیری ئەکرێت، جا ئەگەر ئەوەی کە بە تەنیا هێناویەتی پێچەوانەی ئەوە بو کە کەسێکی باشتر لەو لە لایەن (حفظ و ضبط)ەوە هێناویەتی، ئەوە ئەوەی کە ئەوکەسە بە تەنیا هێناویەتی بە (شاذ) و ڕەد کراوە دائەنرێت.

وە ئەگەر پێچەوانەی ئەوە نەبو کە کەسێکی تر جگە لەو هێناویەتی بەڵکو هەر ئەو بەتەنیا هێنابوی و کەسی تریش نەیهێنابو، ئەوە سەیری ئەو (راوي) یە تەنیایە ئەکرێت، جا ئەگەر دادوەرو (حافظ) بو وە سیقە بە لەبەرکردن و هۆشیاری‌یەکەی کرا لەو شتانەدا کە هێناویەتی، ئەوە ئەو بەتەنیا هێنانەی لیٚ قبول ئەکرێت، و تەنهایی‌یەکەی عەیبداری ناکات، وە ئەگەر ئەو (راوي)یە لەو کەسانە نەبو کە سیقە بە لەبەرکردن و هۆشیاری‌یەکەی بکرێت لەو حەدیسەدا کە هێناویەتی، ئەوە بەتەنیا هێنانەکەی لای ئەدا و دوری ئەخاتەوە لە جێگەی (صحیح).

پاشان ئەو (راوي) یە بەتەنهایە ئەگەڕێت لەنێوان چەند پلەیەکی جیاوازدا بەپێی حاڵەتی، جا ئەگەر دور نەبو لە پلەی (حافظ)ی (ضابط) کە تەنهاییەکەی قەبوڵ کراوە، ئەوە حەدیسەکەی بە حەسەن دا ئەنێین و نایخەینە ڕیزی حەدیسی زەعیفەوە.

بەڵام ئەگەر لە پلەی ئەو (حافظ)ە دور بو، ئەوە ئەوەی کە بە تەنیا هێناویەتی ڕەدی ئەکەینەوە و لە ڕیزی حەدیسی (شاذ) ی (منکر) دا ئەبێت...

(شاذ) یەتیش لە سەنەددا ئەبێت و لە مەتنیشدا وە بۆ هەریەك لەمانە نمونەی زۆر هەیە کە لەمەودوا لەسەر هەندێکیان ئاگادار کردنەوە دێت لە جێی خۆیاندا (إن شاء الله تعالى).

قاعیدەی دوەم

رەد کردنەوەی حەدیسی (مضطرب) -واتە: تێکەڵ و پێکەڵ-

لەوەی کە کەمێ لەمەوبەر ڕابورد زاندرا کە مەرجی حەدیسی صەحیح ئەوەیە کە عیللەتی تێدا نەبێت، جا بزانە یەکێك لە عیللەتی حەدیس (إضطراب)ە.

وە لە پێناسەی حەدیسی (مضطرب) دا ووتویانە:

ئەو حەدیسەیە کە گێڕانەوەکەی جیاوازی تێدایە، چونکە هەندێکیان بە شێوەیەك ریوایەتی ئەکەن و هەندەکەی تریان بە شێوەیەکی تر کە جیاوازە لەگەڵ ئەودا، کاتێکیش ناوی ئەنێین (مضطرب) کە پلەی دو ریوایەتەکە یەکسان بن، بەڵام ئەگەر یەکێکیان بەهێزتر بوو، بە شیوەیەك کە ریوایەتەکەی تر بەرامبەری نەبو، بەوەی کە ئەو (راوی) یە (حافظ) تر بو یان زۆرتر هاورێیەتی ئەو کەسەی کردبو کە ریوایەتەکەی لێوە وەرگرتوە، یان بە هەر شێوەیەکی تر بو لە شێوەکانی (ترجیح) (بەهێز بون) کە پشتی پێ ئەبەسترێ، ئەوە حوکم کردن بۆ ئەو ڕیوایەتەیانە کە (راجح) بەهێزترە، وە ناوی (مضطرب)ی بەسەردا نادرێ و حوکمی ئەویشی نییە.

پاشان رێ ئەکەوێت (إضطراب) لە مەتنی حەدیسدا ئەبێت، وە ڕێ ئەکەوێت لە ئیسنادەکەیدا ئەبێت، وە جاری وا هەیە لە یەك (راوی) دا ئەبێت، و جاری واش هەیە لە کۆمەڵێك (راوی) ئەو حەدیسەدا ئەبێت، وە (إضطراب) یش هۆیە بۆ لاواز کردنی حەدیس، چونکە هەستی ئەوەی لێ ئەکرێ کە چاك لەبەر نەکراوە.

پاشان (ابن الصلاح) نمونەیەکی بۆ ئەوە باس کردوە، ئەویش حەدیسی خەتەکەیە کە دانەر بە بەهێزی داناوە، جا ڕەدی ئەو قسەیەش لە بەشی سوترەدا دێت (إن شاء الله).

قاعیدەی سێیەم

ڕەد کردنەوەی حەدیسی (مُدَلَّس)

(تدلیس) (واتە شاردنەوەو فێڵ کردن) سێ جۆرە:

١- (تدلیس الإسناد): ئەویش ئەوەیە کەسێك حەدیسێك بگێڕێتەوە لە کەسێکەوە کە بینیویەتی بەڵام ئەو حەدیسەی لێوە نەبیستوە کە چی وا دەربخات لەوەوە بیستویەتی، وە ڕێ ئەکەوێ لەنێوانیانا نەفەرێك یان دو نەفەر هەیە، جا عادەتەن ئەو ڕاوییەی ئەوکارە ئەکات ناڵێت: (أخبرنا فلان) هەروەها ناڵێت: (حدثنا) -واتە: بۆی باس

کردین- و وێنەی ئەوە، بەڵکو ئەڵێت: فلان کەس ووتی، یان لە فلان کەسەوە..، و ئەو جۆرە قسانە کەوا نیشان ئەدات لێوەی بیستبێت.

٢- (تدليس الشيوخ): ئەویش ئەوەیە کەسێك لە شێخێکەوە حەدیسێك ببیستێت و ریوایەتی بکات جا ناوی ئەبات بە ناوێك یان بە (كنية) یێك یان باسی بنەماڵەکەی ئەکات، یان بە شتێك وەسفی ئەکات کە بەوە ناناسرێت، ئەمەش بۆیە ئەکات تا نەناسرێتەوە.

٣- (تدليس التسوية) : ئەوەیە کە ئەو (مدلس)ە حەدیسێك لە شێخێکی سیقەوە ئەبیستێت، کە ئەو شێخە سیقەیەش لە شێخێکی زەعیفەوە بیستویەتی، ئەو شێخە زەعیفەش لە شێخێکی سیقەوە، جا ئەو (مدلس)ەی کە حەدیسەکەی لە سیقەی ئەووەڵەوە بیستوە بە قەست ئەو شێخە زەعیفە لەنێوان ئەو دو شێخە سیقەیەدا لائەبات و ریوایەتەکە ڕاستەوخۆ ئەکات لە شێخە سیقەکەی یەکەمەوە بۆ شێخە سیقەکەی تریان، بەڵام بە ووشەیەك ئەیهێنێت کە ئیحتیمالی تێدا بێت، وەك ئەوەی بە (عنعنة) و شتی وا باسی بکات. ئیتر ئیسنادەکە هەمووی سیقە دەرئەچێت، وە ئەو (مدلس)ەش بە صەراحەت باسی پەیوەندی نێوان خۆی و شێخەکەی باس ئەکات، چونکە بۆ خۆی لەو شێخە سیقەیەوە بیستویەتی، ئیتر ئەوکاتە هیچی وا لە ئیسنادەکەیدا دەرناکەوێت کە قەبوڵ نەکرێت و ڕەد بکرێتەوە، مەگەر بۆ ئەوکەسانەی کە ئەهلی نەقدن و شارەزان لە عیللەتەکانی حەدیس، جا لەبەر ئەوە خراپترین جۆرەکانی (تدليس) ئەم جۆرەیە، پاشان یەکەم پاشان دوەم.

حوکمی ئەو کەسەش کە (تدليس)ی لێوە سابت بوە، ئەگەر عادل بو، ئەوە ریوایەتی لێوە وەرناگیرێ مەگەر ئەو ریوایەتانەی کە بە صەراحەت بڵێت (حدثنا)، وە هەندێك لە زانایان بە هیچ شێوەیەك حەدیسی لێ وەرناگرن، وە ڕای ڕاستر یەکەمە هەروەك (حافظ) ئیبنوحەجەر ووتویەتی، وە زانایان ڕون کردنەوەیان هەیە لەوبارەوە جا هەرکەس پێی خۆش بوو با بگەڕێتەوە بۆ کتێبەکانی (مصطلح الحديث).

قاعیدەی چوارەم

ڕەد کردنەوەی حەدیسی (مجهول)

(خطیب) لە (الكفاية) دا (ل٨٨) فەرمویەتی:

(مجهول) لای زانایانی حەدیس بە هەموو ئەو کەسانە ئەوترێت کە بۆخۆیان نەناسراون بە فێربونی زانست و زانایانیش بەوە نەیان ناسیون، وە هەروەها بەو کەسەش ئەوترێت کە حەدیسەکەی ناسراو نیيە تەنها لە لایەنی یەك (راوی) یەوە نەبێت.

کەمترین شتیش کە (جهالة) ی پێ لابچێت ئەوەیە کە دوو نەفەرو بەرەوژورتر لەو پیاوەوە ریوایەتیان کردبێت و لەو کەسانە بن کە بە زانست ناوبانگیان دەرکردوە.

منیش ئەڵێم: بەڵام ئەو پیاوە حوکمی عەدالەتی بۆ سابت نابێت بەوەی کە ئەو دو نەفەرە ناسراوە ریوایەتیان لێوە کردوە، کۆمەڵێکیش ئیدعای ئەوەیان کردوە کە عەدالەتەکەی بەوە سابت ئەبێت.

پاشان (خطیب) باسی خراپی ئەو قسەیەیان ئەکات لە باسێکی تایبەتیدا، جا هەرکەس پێی خۆش بو با بگەڕێتەوە بۆی.

منیش دەڵێم: ئەو مەجهولەی کە تەنها یەك کەس ریوایەتی لێوە ئەکات ئەوە ناسراوە بە (مجهول العین) و ئەو (جهالة)ش لائەچێت بە ریوایەت کردنی دوان و زیاتر لێیەوە.

وە هەروەها (مجهول الحال) و (مستور)ە. وە جەماعەتێك ریوایەتی ئەو مەجهولەیان قەبوڵ کردوە بەبێ مەرج.

بەڵام جومهوری زانایان ڕەدیان کردۆتەوە وەك لە (شرح النخبة) (ل٢٤) دا ئەڵێت:

ئەوەی کە لێکۆڵینەوەی لەسەر کرابێت ئەوەیە کە ریوایەت کردنی (مستور) ئەو کەسەی حاڵی شاراوەیەو ئەوەی وەك ئەو وایە لەو ریوایەتانەی کە ئیحتیمالی تێدایە، ئەوە بە موتڵەقی حوکم بە ڕەد کردنەوەی یان بە قبوڵ کردنی نادرێت، بەڵکو ئەوترێت: ئەوەستێندرێ ڕائەگیردرێ هەتا حاڵی ڕون ئەبێتەوە، هەروەك ئیمامی تەئکیدی کردوە.

منیش دەڵێم: کاتێك حاڵی بۆ ئێمە ڕون ئەبێتەوە کە ئیمامێکی (مُعْتَمَد) پشت پێ بەستراو بە سیقەی دابنێت.

وەك بڵێی (حافظ)یش ئاماژەی بۆ ئەوە کردوە کە فەرمویەتی: (مجهول الحال) ئەو کەسەیە کە دوان و بەرەژورتر ریوایەتیان لێوە کردبێت وە بە سیقەش دانەنرابێت.

بۆیە دەڵێم : (ئیمامێکی (معتمد) لە بە سیقە دانانەکەیدا) لەبەر ئەوەی هەندێك (محدث) هەن کە پشت بە (توثیق) کردنەکەیان نابەسترێت، چونکە خۆیان لە جومهور جیا کردۆتەوەو مەجهولیان بە سیقە داناوە، لەوانە ئیبنوحیببانە کە لە قاعیدەی دواییدا باسم کردوە.

بەڵێ ئەکرێت ڕیوایەتی ئەو مەجهولە وەربگیرێت بە مەرجێك کۆمەڵێك سیقە لێوەی ڕیوایەت بکەن و لە حەدیسەکەشدا شتێکی وا دەرنەکەوێت کە ئینکاری لێ بکرێت، وە زانایانی دوواییینە لە (حفاظ) کاریان بەوە کردوە، وەکو (ابن کثیر) و (عراقی) و (عسقلانی) و جگە لەوان، وە سەیری هەندێك نمونەش بکە لەم لاپەڕانەدا: (٢٠٤-٢٠٧).

قاعیدەی پێنجەم

پشت نەبەستن بە (توثیق) ی ئیبنوحیببان

لەوەوە کە کەمێك لەمەوپێش ڕابورد زانیت کە مەجهول بە هەردو جۆرەکەیەوە لای جومهوری زانایان حەدیسی لێ قەبوڵ ناکرێت، بەڵام ئیبنوحیببان لەو زانایانە خۆی جیا کردۆتەوە و حەدیسی مەجهولی قبوڵ کردوە، وە بە بەڵگەی داناوەو لە (صحیح)ەکەیدا هێناویەتی.

(حافظ) ئیبنوحەجەر لە (لسان المیزان) دا ووتویەتی:

ئیبنوحیببان ئەڵێت: هەرکەس حەدیسەکەی (منکر) بوو لەبەر کەمی (راوی)یەکەی ئەوە دروست نی‌یە بە عادل دابنرێت مەگەر دوای ئەوەی هەڵبسەنگێندرێت، وە ئەگەر لەو کەسانە بو کە حەدیسی مونکەر ڕیوایەت ئەکات بەڵام لەگەڵ ڕاوی‌یە سیقەکاندا یەك هاتەوە لە (أخبار) دا، ئەوە بە عادل دائەنرێت و ریوایەتەکەی وەرئەگیرێت. چونکە خەڵکی قسەکانیان بە باش و دادوەرانە دائەنرێت تاوەکو شتێکی وایان لێوە دەرئەکەوێت کە ئەبێتە هۆی عەیبدارکردنی (ئەو کاتە عیللەت دار ئەبێت بەهۆی ئەو عیللەتەوە کە لێی دەرکەوتوە) ئەمە حوکمی ئەو (راوی)انەیە کە بەناوبانگن، بەڵام ئەو کەسانەی نەناسراون و تەنها ئەو کەسانە ریوایەتیان لێوە کردون کە پلەیان

www.ba8.org

لاوازە، ئەوانە لە هەمو حالەتەکانا تەرك ئەکرێن. (الضعفاء ٢/١٩٢-١٩٣) وە زیادەکەش لە تەرجەمەی (عائذ الله المُجاشِعي)یەوە هاتوە.

پاشان (حافظ) دەفەرموێت:

ئەوەی کە ئیبنوحیببان بۆی چوە لەوەدا کە (ئەگەر کەسێك (جهالة العين) ی تێدا نەما، بە (عادل) دائەنرێت هەتاوەکو عەیبێکی لێوە دەرئەکەوێت)، بۆچونێکی سەیرە، و جومهوری زانایان پێچەوانەی ئەوەن، وە ئەمە بۆچونی ئیبنوحیببانە لە (كتاب الثقات) دا کە دایناوە، چونکە باسی کۆمەڵێك ئەکات کە ئەبو حاتەم و جگە لەو دانیان بەوەدا ناوە کە مەجهولن، وە دەڵێ ی لای ئیبنو حیببان (جهالة العين) بە ریوایەت کردنی یەك کەسی مەشهور لائەچێت، ئەمەش مەزهەبی مامۆستاکەیەتی کە ئیبنوخوزەیمەیە، بەڵام جەهالەتی حاڵی ئەو (مجهول العين)ە لای کەسانی تر هەروا دەمێنێتەوە. (قسەکەی حافظ تەواو بوو).

وە ئەوەی سەرسوڕهێنەرە لە ئیبنو حیبباندا ئەوەیە کە لەو کتێبەدا کە باس کرا بەپێ ی ئەو قاعیدە بێ هێزە کۆمەڵێك باس ئەکات و لە ژیاننامەکەشیاندا دان بەوەدا ئەنێت (کە نە خۆیان ئەناسێت و نە باوکیان)!

ئەوتا لە (طبقة)ی سێ یەمدا ئەڵێت: (سهل)، ریوایەت ئەکات لە شەددادی کوڕی هادەوە، وە ئەبو یەعفور لە سەهلەوە ریوایەتی کردوە، جا من (نە سەهل ئەناسم و نە ئەزانم باوکی کێ یە).

وە هەرکەسیش حەزی لە نمونەی زیاترە با بگەڕێتەوە بۆ (الصارم المُنكِي) (ل٩٢-٩٣).

جا لەدوای ئەوەی ئەو نمونانەی باس کردوە ووتویەتی:

ئیبنو حیببان لەو کتێبەیدا چەند کەسێکی زۆری لەو جۆرە باس کردوە، شێوازەکەشی لەوەدا ئەوەیە کە هەرکەسێك (جرح) ی لێ نەزانیبێت باسی ئەکات، با ئەو کەسە مەجهولیش بێت و حاڵی نەزاندرێ.

جا پێویستە ئاگاداری لەسەر ئەوە بکرێت و بزاندرێت کە بە سیقەدانانی ئیبنوحیببان بۆ کەسێك تەنها لەبەر ئەوەی لەم کتێبەدا باسی کردوە لە نزمترین پلەکانی بە سیقە دائەنا.

هەر لەبەر ئەوە ئەبینین زانایانی لێکۆڵەرەوەی (حديث) هەروەك (ذهبـي) و (عسقلاني) و جگە لەوان کەسانێك بە سیقە نازانن کە تەنها ئیبنوحیببان بە سیقەی داناون و مەجهولن، وە لەمەودوا نمونەی زۆر دێت لەسەر ئەوە لەکاتی قسەکردن لەو حەدیسە زەعیفانەی کە دانەر —یان ئەوکەسەی لێوەی نەقڵ کردوە- پیاوەکانی بە سیقە داناوە لەگەڵ ئەوەشدا کە لەو حەدیسانەدا مەجهولی وایان تیایە کە تەنها ئیبنوحیببان بە سیقەی داناوە.

وە ئەوەی کە پێویستە ئاگاداری لەسەر بکرێتەوە ئەوەیە کە:

قسەی (ابن عبدالهادي) دانەری (الصارم المنكي) کە ووتویەتی: (با ئەوکەسەی کە ئیبنوحیببان بە سیقەی داناوە مەجهولیش بێت و حاڵی نەناسراو بێت) قسەیەکی ورد نی یە، چونکە ئەو قسەیە ئەوەی کە لە پێچەوانەکەیەوە بزاندرێت ئەوەیە کە شێوازی ئیبنوحیببان لە باوەڕ پێکراوەکانیدا ئەوەیە ئەوکەسەی (مجهول العين) بێت باسی ناکات، ئەم قسەیەش وا نی یە، بەپێ ی ئەوەی کە لەبارەی سەهلەوە ووتویەتی: (نە ئەیناسم و نە ئەزانم باوکی کێ یە) وێنەی ئەوەش بەم نزیکانە دێت.

وە هەروەها قسەکەی (حافظ) کە ئەڵێت: (جهالة العين) بە ریوایەتی یەکێکی مەشهور لائەچێت، وا نیشان ئەدات کە ئیبنوحیببان تەنها کەسێك بە سیقە دائەنێت کە کەسێکی بەناوبانگ ریوایەتی لێوە بکا، چونکە ئەگەر مەبەستی بە سیقە ئەوەبێت کە بەناوبانگ بێت. وەکو لێوەی دەرئەکەوێت، ئەوە پێچەوانەی ئەوەیە کە لە سیقە پیٚکراوەکانیدا بەدی ئەکرێت، وە ئەگەر مەبەستی جگە لەوەش بێت ئەوە نرخێکی نیـیە، چونکە ئەوکەسە کە ریوایەتەکەی لێوە ئەکرێت یان زەعیفە یان مەجهولە، وە هەریەك لەو دوانەش راویـیان هەیە لە کتێبـی (الثقات)دا، ئەمەش هەندێك نمونە لە چینی تابیعی‌یەکان کە لای ئیبنوحیببان هەیە:

١- ئیبراهیمی کوڕی عبدالرحمن ی (عُذري) : کە ئیبنوحیببان لە (١٠/٤) دا ووتویەتی:

حەدیسی مورسەل ریوایەت ئەکات، کەچی موعانی کوڕی روفاعە لێوەی ئەگێڕێتەوە.

پاشان ئیبنوحیببان مورسەلێك ئەهێنێ لە ئیبراهیمەوە بە ئیسنادی خۆی: (يَرِثُ هَذَا العِلمَ مِن كُلِّ خَلَفٍ عُدُوْلُه...) حەدیسەکە.

جا منیش دەڵێم: ئەم موعانە خودی (حافظ) لەبارەیەوە دەڵێت: (لين الحديث)ە، وە (ذهبـي) دەڵێت: (ليس بعمدة) بەتایبەت کە کەسێکی باس کردوە کە نازاندرێ کێیە؟.

مەبەستی ئیبراهیمە چونکە ئەو (مجهول العين)ە ئیبنو حیببانیش ئاماژەی بۆ ئەوە کردوەو لە ژیاننامەی ئەم موعانەدا لە (الضعفاء ٣/٣٦)دا ووتویەتی: (منكر الحديث)ە، مەراسیلی زۆر ڕیوایەت ئەکات، هەروەها لە کۆمەڵێك مەجهولەوە ڕیوایەت ئەهێنێت کە لە حەدیسی ئەو کەسانە ناچێت کە (ثبت)ن.

٢- ئیبراهیمی کوڕی ئیسماعیل، ئیبنوحیببان لە (٤/١٤-١٥)دا ئەڵێ:

خۆی لە ئەبو هوڕەیڕەوە ریوایەت ئەکات، کەچی حەججاجی کوڕی یەسار لێوەی ڕیوایەت ئەکات.

منیش دەڵێم: ئەم حەججاجە کە پیٚی دەوترێ ئیبنوعوبەید، (حافظ) لەبارەیەوە ئەڵێت: مەجهولە.

هەروەها لە پێش (حافظ)یشەوە ئەبو حاتەم و جگە لەویش ئاوهایان ووتوە، وەکو لە (میزان) ی (ذهبـي) دا هاتوە و ڕونیشی کردۆتەوە لە چ ڕویەکەوە مەجهولەو ووتویەتی: تەنها (لیث)ی کوڕی ئەبو سولەیم لە (حجاج)ەوە ریوایەت ئەکات.

ئەم (لیث)ەش لاوازەو (إختلاط)ی تێدا هەیە هەروەك زاندراوە تەنانەت لای ئیبنوحیببانیش (٢/٢٣١).

٣- ئیبراهیمی ئەنصاری. ئیبنوحیببان (٤/١٥) ئەڵێت: لە مەسلەمەی کوڕی مەخلەدەوە ریوایەت ئەکات کەچی کوڕەکەی کە ئیسماعیلی کوڕی ئیبڕاهیمە لێوەی ڕیوایەت ئەکات.

منیش دەڵێم: ئەم ئیسماعیلە مەجهولە هەروەك (حافظ) ووتویەتی و پێش ئەویش ئەبو حاتەم.

جا لەم لێکۆڵینەوەوە دەرئەکەوێت کە لای ئیبنو حیببان (جهالة العين) بە ریوایەتی یەك نەفەریش لائەچێت، با ئەو یەك نەفەرە زەعیفیش بێت یان مەجهول، ئەمەش پێچەوانەی ڕواڵەتی قسەی (حافظ)ە کە لەمەپێش باس کرا، هەرچەندە تەئکیدی لەسەر ئەو قسەیەی نەکردوە، چونکە (حافظ) وتویەتی: دەڵێ‌ی (ئیبنوحیببان) ئەم قسەیەشی لە

www.ba8.org

خودی قسەی ئیبنوحیببانەوە وەرگرتوە کە تۆزێ لەمەوبەر هێنای: (ئەمە حوکمی ئەو ڕاوی‌یانەیە کە مەشهورن، ئەما مەجهولەکان...)هتد، جا ئەم قسەیە وەك ئاشکرایە بە نمونەی دوەم هەڵوەشاوەتەوە.

وە بە گەشتی (جهالة العينية) بە تەنیا بەلای ئیبنوحیببانەوە بە جەرح دانانرێت، وەمن زیاتر یەقینم پەیدا کرد کاتێك ژیاننامەی ئەو ڕاویانەم خوێندەوە لە کتێبەکەیدا (الضعفاء) کە ژمارەیان گەیشتۆتە نزیکەی (١٤٠٠) راوی، جا من کەسێکیانم لێ نەبینی کە ئیبنوحیببان بە جەهالەت تانەی لێ دابێت، تەنها چوار کەس نەبێت، ئیتر ئەوانی تر هەمویان بەوە تانەی لێ داون کە حەدیسی مونکەر ریوایەت ئەکەن، نەك بە جەهالەت، ئەمەش ناوی ئەو راویانەو قسەی ئیبنو حیببان لەبارەیانەوە:

١- حومەیدی کوڕی عەلی کوڕی هارونی قەیسی (١/٢٦٣-٢٦٤) کە هەندێك ڕیوایەتی مونکەری لێوە باس کردوە پاشان ووتویەتی:

(دروست نی‌یە بەڵگەی پێ بێتەوە لە دوای ئەوەی ئەم جۆرە شتانەی لەو سیقانەوە ریوایەت کردوە.. ئەمەش شێخێکە کە کەم کەس نایناسن.

٢- عەبدوڵڵای کوڕی ئەبو لەیلای ئەنصاری. ئیبنوحیببان ئەڵێت (٢/٥) :

ئەمە پیاوێکی مەجهولە، هیچ شتێکم لێوە نەبیستوە کە ریوایەتی کردبێت جگە لەم قسە مونکەرە کە ئیجماعی موسڵمانان بە گشتی شایەتی پوچەڵ بونی قسەکەی ئەدەن.

٣- عەبدوڵڵای کوڕی زیادی کوڕی سولەیم، لە (٢/٧) دا ئەڵێت:

شێخێکی مەجهولە، بەقییەی کوڕی وەلید لێیەوە ریوایەتی کردوە، وە هیچ ڕاوی‌یەکی تر ناناسم جگە لە بەقییە کە ریوایەتی لێوە کردبێ، ئەم بەقییەش باسی لاوازی‌یەکەیمان کردوە لەسەرەتای کتێبەکەدا، ئێستاش بۆم نالوێت تانەی لێ بدەم، بەڵام بە هەرحاڵ ئەوەی ئەو ریوایەتی کردوە پێویستە وازی لێ بهێندرێ.

٤- ئەبوزەید، لە (٣/١٥٨)دا ئەڵێت:

ئەبو زەید لە ئیبنو مەسعودەوە شتێك ریوایەت ئەکات کە لێوەی نەزاندراوە، وە ئەم ئەبوزەیدە نە خۆی ناسراوە، نە باوکی ناسراوەو نە ووڵاتەکەی، جا ئەگەر کەسێك لەسەر ئەم سیفەتە بێت و تەنها یەك خەبەر ریوایەت بکات و ئەو خەبەرەش موخالەفەی کیتاب و سوننەت و ئیجماع و قیاس و ڕاو بۆچون بکات، ئەوە شایستەی ئەوەیە خۆی لێ لابدرێت و نەکرێت بە بەڵگە.

جا هەر لەم بارەیە بوو کە (ابن عبدالهادی) لە پێشەوە ووتی:

(شێوازی ئیبنوحیببان وەهایە کە هەرکەسێك نەزانێت (جرح)ی تێدایە باسی ئەکات با مەجهولیش بێت و حاڵی نەزاندرێت).

بەڵام ڕاست ئەوەیە کە بوترێ: (خوددی خۆشی نەزاندرابێ نەك هەر حاڵی) بەپێی ئەو نمونانەی پێشەوە، وە خواش زاناترە.

بە کورتی پێویستە بە سیقە دانانی ئیبنوحیببان زۆر بە ووتووریایی‌یەوە وەربگیرێت، چونکە پێچەوانەی زانایانی کردوە لەوەدا کە مەجهولەکانی بە سیقە داناوە، بەڵام ئەم قسەیە بە موتڵەقی ناوترێت، هەروەك (العَلَّامة مُعَلِّمي)

www.ba8.org

ڕونی کردۆتەوە لە (التنكيل) (١/٤٣٧-٤٣٨)دا لەگەڵ تەعلیق دانەکەم بەسەریەوە. وە بۆ ئەم باسەش بگەڕێرەوە بۆ ڕەددانەوەم لەسەر شێخ حەبەشی، چونکە شێخ حەبەشی زۆر پشت بەوکەسانە ئەبەستێت کە ئیبنوحیببان بە سیقەی داناون و مەجهولیشن (ل١٨-٢١).

وە هەروەها لەو شتانەی کە پێویستە ئاگاداری لەسەر بکرێت، ئەوەیە کە پێویستە ئەوەی (معلمي) باسی کردوە شتێکی کەی گرینگیشی پێ زیاد بکرێت، کە بەهۆی خەریك بونم بەم زانستەوە پێم زانیوە، و کەم کەسیش هەیە ئاگاداری لەسەر کردبێت، وە جەماوەری قوتابیانیش لێی بێئاگا بون، ئەویش ئەوەیە هەرکەسێك ئیبنوحیببان بە سیقە دای بنێ و کۆمەڵێکیش لە سیقە پێکراوەکان ریوایەتی لێوە بکەن، وە شتێکی واشی نەهێنابێت کە ئینکاری بکرێ لەسەری ئەوە ئەوکەسە ڕاستگۆیەو ئەکرێت بە بەڵگە.

جا بەپێی ئەوە هەندێك حەدیس کە لەو شێوەیەن بە قەویم داناون، هەروەك حەدیسی (عجن) لە باسی نوێژدا، کەچی هەندێك لە تازە پێ گەیشتوەکان لەم زانستەدا وایان زانیوە کە من لەخۆمدا توشی (تناقض) بوم و لەگەڵ ئیبنوحیببباندا یەك کەوتوم لەو (شذوذ)ەیدا، وە ئیبنوحیببانیش حەدیسی (عجن)ی بە لاواز داناوە، ڕەددی ئەوەش بە شی کراوەیی دێت (إن شاء الله). لەگەڵ باس کردنی دە نمونە لەو ڕاویانەی کە تەنها ئیبنوحیببان بە سیقەی داناون، وە هەردوك (حافظ) (ذهبـي) و عسقلانیش شوێنی کەوتون، جا شوێن ئەو مەسەلەیە بکەوە لە باسی (چۆنیەتی هەستانەوە لە سجود) (ل١٩٧-٢٠٧).

قاعیدەی شەشەم

ئەوەی کە زانایان ئەڵێن: (رجاله رجال الصحيح) واتە: پیاوەکانی ئەم حەدیسە پیاوانی صەحیحن، ئەوە بە (صحيح) دانان نیيە بۆ ئەو حەدیسە

لە قاعیدەی یەکەمەوە پێناسەی حەدیسی صەحیحت زانی، وە زانیت کە لە مەرجەکانی (صحة) ئەوەیە سەلامەت بێت لە عیللەتەکان کە هەندێك لەوانە (شذوذ) و (إضطراب) و (تدليس)ە وەك باس کرا، جا هەر لەسەر ئەوەوە قسەی هەندێك لە (محدثين) زانایانی حەدیس کە لەبارەی حەدیسێکەوە ئەڵێن: پیاوەکانی پیاوانی صەحیحن، یان پیاوەکانی سیقەن، یان وێنەی ئەمانە، وەك ئەوە نیيە کە بڵێن: ئیسنادەکەی صەحیحە، چونکە ئەم قسەیان هەمو مەرجەکانی (صحة) سابت ئەکات، کە یەکێك لەو مەرجانە سەلامەت بونە لە عیللەتەکان، بە پێچەوانەی قسەی یەکەمەوە، کە هەمو مەرجەکان سابت ناکات، بەڵکو تەنها یەك مەرج سابت ئەکات ئەویش عەدالەتی پیاوەکان و سیقە بونیانە، بەمەش (صحة) سابت نابێت وەك ئاشکرایە.

لێرەدا تێبینیيەکی تریش هەیە ئەویش ئەوەیە: جاری وا هەیە ئەو حەدیسەی ئەو قسەیەی لەبارەوە ئەوترێت سەلامەت ئەبێت لەو عیللەتانە بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا صەحیح نابێت، چونکە جاری وا هەیە لە سەنەدەکەیدا پیاوێك هەیە کە لە پیاوانی صەحیحە بەڵام نەکراوە بە (حجة) بەڵگە، وە هەر بۆیە تەخریجی بۆ کراوە لەبەر شایەتی پێهێنانەوە، یان لەگەڵ کەسێکی تردا هێندرابێت لەبەر لاواز بونی (حفظ)ی، یان ئەو کەسە لەو کەسانەیە کە ئیبنو حیببان بە تەنیا (توثيق)ی کردوە. وە زۆر جاریش هەندێك لە لێکۆڵەرەوەکان ئاماژە بۆ ئەوە ئەکەن بەوە کە ئەڵێن:

www.ba8.org

(ورجاله موثقون) واتە: پیاوەکانی کراون بە ثقە. تا ئاماژە بۆ ئەوە بکەن کە لە بە سیقە کردنی هەندێکیاندا نەرمی ئەبیندرێت، جا ئەمانە هەموی ڕێگرن لەوەی کە (صحة) بزاندرێت لەو قسەیەی ئەوانەوە کە باسمان کرد.

وەکو ئەوەی دانەر ئاگای لە هیچ کام لەمانە نەبوبێ، بۆیە لە زۆر حەدیسدا تەنها بەوەی هەندێك ئەو قسەیان لەبارەوە کردوە بە صەحیحی داناوە، وە لە دوبارە بونەوەی تەعلیقەکەدا ئاگادار کردنەوە لەسەر ئەوە ئەبینیت.

پاشان ئەم قاعیدەیەم زیاتر ڕون کردۆتەوە لە پێشەکی کتێبەکەمدا (صحيح الترغيب والترهيب) (ل٣٩-٤٦) جا بۆی بگەڕێرەوە چونکە گرینگە.

قاعیدەی حەوتەم

پشت نەبەستن بە بێ دەنگ بونی ئەبوداود

وا بەناوبانگە کە ئەبوداود دەرحەق بە کتێبەکەی (السنن) ووتویەتی:

لەم کتێبەمدا هەرچی حەدیسێك کە لاوازی‌یەکی بەهێزی تێدا بێت ڕونم کردۆتەوە، وە هەر حەدیسێك هیچم لەبارەیەوە نەوتبێت ئەوە (صالح)ە.

زانایان جیاوازیان هەیە لە تێگەیشتنی مەبەست لەو قسەیە کە ووتویەتی: (صالح)ە، هەندێکیان بۆ ئەوە چون کە مەبەستی ئەوە بوە (حسن)ەو ئەکرێتە (حجة).

هەندێکیشیان بۆ ئەوە چون کە مەبەستەکەی لەوە گشتی تر بوە، کەواتە ئەو حەدیسانە ئەگرێتەوە کە ئەکرێن بە (حجة)، وە ئەوانەی کە ئەکرێن بە شاهید کە ئەویش ئەو حەدیسەیە لاوازی‌یەکەی زۆر بە هێز نەبێت.

وە ئەم قسەیان ڕاستە بەپێی ئەوەی کە ئەڵێت: ئەوەی حەدیسەی کە لاوازی‌یەکی بەهێزی تێدا بێت ڕونم کردۆتەوە. چونکە ئەم قسەیە ئەوە ئەگەیەنێت ئەوەی کە لاوازی‌یەکی بەهێزی تێدا نەبێت ڕونی ناکاتەوە. کەواتە ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە هەر حەدیسێك ئەو لێی بێدەنگ بوە، (حسن) نی‌یە بەلایەوە، وە ئەوەی کە شایەتە بۆ ئەمە بونی چەند حەدیسێکی زۆرە لەلای (أبوداود) کە هیچ زانایەك گومانی لەوەدا نی‌یە کە لاوازن، کەچی لەو حەدیسانەن کە بێدەنگەی لەسەر کردون، تەنانەت نەوەوی لەبارەی هەندێکیانەوە ئەڵێت: بۆیە ئەبوداود دانی نەناوە بە لاوازی‌یەکەیاندا چونکە لاوازی‌یەکەیان ئاشکرایە.

کەچی لەگەڵ ئەوەشدا نەوەوی ڕەحمەتی خوای لێ بێت زۆر لەو حەدیسانەی کردوە بە (حجة) و لای نەکردۆتەوە بۆ سەر پیاچونەوەی سەنەدەکانیان، ئیتر بە هۆی ئەوەوە کەوتۆتە ناو هەڵەیەکی زۆرەوە.

وە ئەوەی کە ئێمە لێی تێ‌گەیشتوین لەبارەی ئەبوداودەوە، زانایانی لێکۆڵەرەوەش دوپاتیان کردۆتەوە، وەکو (ابن مندە) و (ذهبـي) و (ابن عبد الهادی) و (ابن کثیر)، جا قسەکانیانم هێناوە لە پێشەکی کتێبەکەمدا (صحيح أبي داود).

پاشان لەسەر قسەی (حافظ) ابن حجر لەم مەسەلەیەدا هەڵوێستەم کرد، بینیم ئەویش هەر بۆ ئەوە چوە کە ئێمە باسمان کردو، وە بەجۆرێك شی کردۆتەوەو بەڵگەی بۆ هێناوەتەوە کە لەلای کەسێکی تر ئەوە نابینیت. ئەگەر مەترسی درێژە پێدان نەبوایە لێرەدا باسم ئەکرد، بۆیە تەنها ئاماژە بۆ سەرچاوەکەی ئەکەم ئەویش (توضيح الأفكار لمعاني تنقيح الأنظار)ە (١/١٩٦-١٩٩)للإمام الصنعاني).

www.ba8.org

قاعیدەی هەشتەم

ئەو ڕەمز و نیشانانەی (سیوطي) لە (الجامع الصغير) دا دایناوە پشتی پێ نابەسترێ.

هەروەها لای زۆرێك لە زانایان وا بەناوبانگە کە پشت بە ڕەمز دانانی (سیوطي) ئەبەستن بە (صحة) یا بە (حُسن) یا بە (ضَعف)، (شیخ سید سابق)یش بە شوێن ئەواندا ڕۆیشتوە، جا ئێمە ڕامان وایە کە ئەوە دروست نی‌یە لەبەر دو هۆ:

١- ڕودانی دەستکاری کردنی ڕەمزەکانی کتێبەکەی لەلایەن نوسخە نوسەکانەوە، چونکە زۆر جار حەدیسم بینیوە لەو کتێبەدا جۆرێك ڕەمزی بۆ دانراوە کە پێچەوانەی ئەوەیە کە شەرحکەرەکەی (المناوي) لە خودی (سیوطي)یەوە هێناویەتی، چونکە (مُناوي) لە (جامع)ەوە ئەیهێنێت کە دەستنوسی (سیوطي)یە، هەروەك دانی بەوەدا ناوە لە سەرەتای شەرحەکەیدا وە دەفەرموێت:

ئەمما ئەو ڕەمزانەی لە هەندێك نوسخەدا هەیە کە نیشانەن بۆ (صحيح) و (حسن) و (ضعيف) بە شێوەی سەری پیتی (صاد و حاء و ضاد) ئەوە نابێت پشتی پێ ببەسترێ لەبەر زۆری دەستکاری کردنی نوسخە نوسەکان. لەگەڵ ئەوەشدا (مناوي) خۆشی ئەوکارەی کردوە لە هەندێکیدا، هەروەك لە دەستنوسەکەی خۆیدا بینیومە.

٢- (سیوطي) بەناوبانگە لەوەدا کە کەمتەرخەمی ئەکات لە بە صەحیح دانان و بە لاواز دانان (تصحيح و تضعيف)، وە ئەو حەدیسانەی کە ئەو بە صەحیح یان بە حەسەنی داناون لەو کتێبەدا بەشێکی زۆریان لەلایەن شاریحەکەیەوە کە (مناوي)یە ڕەد دراوەتەوە، وە ژمارەشیان بە سەدان ئەگات ئەگەر نەڵێین زۆرترە.

هەروەها زۆر حەدیسی (موضوع)ی تێ کەوتوە، لەگەڵ ئەوەشدا کە لە پێشەکی‌یەکەیدا ووتویەتی: (من ئەم کتێبەم پاراستوە لەو حەدیسانەی کە تەنها ئەوانەی حەدیس هەڵئەبەستن هێناویانە، یان ئەوانەی کە درۆزنن).

جا من بە شێوەیەکی خێرایی موتابەعەیانم کردوە، کە ژمارەیان نزیکەی هەزارە، وە ئومێدەوارم کە بتوانم دوبارە سەیرێکیان بکەمەوە و قەڵەمی لێکۆڵینەوە بەسەریانا بێنمەوە و تەخریجیان بکەم بۆ خەڵك، وە ئەوەی سەرسوڕهێنەرە ئەوەیە کە بەشێکی تێدایەو کەمیش نی‌یە کە خودی (سیوطي) شایەتی ئەوە ئەدات لە غەیری ئەم کتێبەدا کە (موضوع)ن، ئیتر ئەمانە هەموی سیقە کردن بەو کتێبە لاواز ئەکات. داوا لە خوا ئەکەین لە هەڵە بمان پارێزێ.

لەپاشاندا خوای گەورە بۆی ئاسان کردم، (الجامع الصغير) و زیادەکەی کە ناوی (الفتح الكبير في ضم الزيادة إلى الجامع الصغير)ە کردم بە دو بەشەوە: (صحيح الجامع) و (ضعيف الجامع..). و ژمارەی صەحیحەکان (٦٤٦٩) حەدیسە، و ژمارەی (موضوع)ەکان نزیکەی (٩٨٠) حەدیسە، کە ئەمیش هەروەك صەحیحەکە چاپ بوە سوپاس بۆ خوا.

قاعیدەی نۆیەم

بێ دەنگ بونی (منذري) لەسەر حەدیس لە (الترغیب) دا نابێتە بە هێز کردن بۆ ئەو حەدیسە

ئەسڵ ئەوەیە کە دروست نیەیە حەدیسی زەعیف باس بکرێت مەگەر بۆ ڕون کردنەوەی حاڵی حەدیسەکە، وەك لەمەودوا دەرئەکەوێت، جا لەبەر ئەوە هەندێك وا ئەزانن ئەوەی کە (منذري) لە (الترغیب والترهیب) دا لەسەری بێ دەنگ بوە ئەوە ئەگەیەنێت کە ئەو حەدیسە لای ئەو لاواز نیەیە، وە (سید سابق)یش هەر لەسەر ئەو شێوازە ڕۆیشتوە لە زیاتر لە حەدیسێکدا، ئەمەش لادانە لە زاراوەی (منذري) کە لە پێشەکی کتێبەکەیدا دانی پێدا ناوە، چونکە (منذري) ڕەحمەتی خوای لێ بێت لە (ل٤) دا دەفەرموێت:

جا ئەگەر ئیسنادی حەدیسەکە صەحیح بێت یان حەسەن یان نزیك بێت لەو دوانەوە، ئەوە بە زاراوەی (عن) هێناومە، وە هەروەها ئەگەر (مرسل) بێت یان (منقطع) یان (معضل) یان لەسەنەدەکەیدا ڕوایەکی نەناسراو هەبێت، یان (ضعیف) هەبێت و کرابێت بە (ثقة) یان (ثقة) هەبێت و بە (ضعیف) دانرابێت و باقی راویەکانی ئیسنادەکە سیقە بن، یان قسەیەکیان لەبارەوە کرابێت کە زیانی نیەیە، یان بە (مرفوع)ی ڕیوایەت کرابێت و ڕاستیش ئەوە بێت کە (موقوف) بێت، یان بە (متصل)ی ڕیوایەت کرابێت و ڕاستیش ئەوە بێت کە (مرسل) بێت، یان ئیسنادەکەی (ضعیف) بێت بەڵام هەندێك لەوانەی تەخریجیان کردوە یان هێناویانە بە صەحیح یان بە حەسەن دایان نابێت، لە هەموو ئەمانەدا دیسان بە زاراوەی (عن) ئەیهێنم، پاشان ئاماژە ئەکەم بۆ ئەوەی کە (مرسل)ە، یان (منقطع)ە، یان (معضل)ە، یان ئەو راویە جیاوازی لەبارەیەوە هەیە، جا ئەڵێم: (رَوَاهُ فُلان مِن رِوَايَةِ فُلان، أو مِن طَرِيقِ فُلان، أو فِي إسنَادِهِ فُلان) یان وێنەی ئەو ڕستانە.

وە ئەگەر لە ئیسنادەکەدا کەسانێك هەبوون کە پێیان ووترابو: (كذَّاب) یان (وضَّاع) یان (مُتَّهَم) یان (مُجمَعٌ على تركه) یان (ضَعفِهِ) یان (ذَاهِبُ الحَدِيثِ) یان (هَالِكٌ) یان (سَاقِطٌ) یان (لَيسَ بِشَئ) یان (ضَعِيفٌ جِداً) یان (ضَعِيفٌ فَقَط) یان نەم بینی کە (توثیق) کرابێت، وە بە جۆرێك بێت کە ڕێی تێ نەچێ ئیحتیمالی بە (حسن) دانانی هەبێت، ئەوە بە زاراوەی (رُوِيَ) هێناومە، وە هەرگیز باسی ئەو راویە و باسی ئەو قسەیە ناکەم کە لە بارەیەوە کراوە.

کەواتە بۆ ئیسنادی (ضعیف) دو نیشانە هەیە: لە پێشەوە بە زاراوەی (رُوِيَ) دەست پێ ئەکات و لە دواییشەوە هیچ قسەی لەسەر ناکرێت.

وە من لە پێشەکی (صحیح الترغیب)دا ئەم قسەیەی ئەوم شی کردۆتەوە هەروەها ئەم کورتی و شاراوەییەو ئەو ڕەخنانەش کە تیایەتی جا بۆی بگەڕێرەوە چونکە زۆر گرینگە.

قاعیدەی دەیەم

بەهێز کردنی حەدیس بەهۆی زۆری (طرق) ڕێگاکانیەوە، بەشێوەیەکی گشتی نیەیە

ئەوەی کە بەناوبانگە لای ئەهلی زانستی حەدیس ئەوەیە ئەگەر حەدیسێك لە چەند ڕێگایەکی جیا جیاوە هات ئەوە بەهۆی ئەو چەند ڕێگایەوە بەهێز ئەبێت و ئەبێتە (حجة)، با هەریەکە لەو ڕێگایانەش ئەگەر بە تەنیایی بێت لاواز بێت، بەڵام ئەم قسەیە بە شێوەیەکی گشتی ناوترێت، بەڵکو لەلای لێکۆڵەرەوەکانی حەدیس بەوە ئەبەسترێتەوە کە

www.ba8.org

ئەگەر ئەو لاوازی‌یەی راوی‌یەکان کە لە چەند ڕێگایەکەوە هەیە لەلایەن (سوء حفظ)ی ئەوانەوە بێت، نەك لەبەر تۆمەتێك بێت لە ڕاستگۆیی‌یاندا یان لە دینیاندا، ئەگینا ئەگەر لەبەر ئەو هۆیە بو ئەوە بەهێز نابێت هەرچەندە ڕێگاکانیشی زۆر بێت، جا ئەمە هەر ئەوەیە کە (مناوي) لێکۆڵەرەوە هێناویەتی لە (فیض القدیر) دا لە زانایانەوە، فەرمویانە:

ئەگەر لاوازی‌یەکە بەهێز بوو، ئەوە هاتنی ئەو حەدیسە لە چەند ڕێگایەکی ترەوە ئەو لاوازی‌یە پڕ ناکاتەوە با ئەو ڕێگایانە زۆریش بن، جا هەر لەبەر ئەوە لەسەر لاوازی ئەم حەدیسە ڕێکەوتون کە ئەمە دەقەکەیەتی: (من حفظ على أمتي أربعين حديثاً)[1] واتە: هەرکەسێ لە نەتەوەکەم چل حەدیسی لەبەر کردبێ. لەگەڵ ئەوەشدا کە ڕێگاکانی زۆرن، چونکە لاوازی‌یەکەی بەهێزەو زۆری ڕێگاکانی ئەو لاوازی‌یە پڕناکاتەوە، بە پێچەوانەی ئەو حەدیسەی کە لاوازی‌یەکەی کەمە، چونکە لاوازی‌یەکەی پڕ ئەبێتەوەو بەهێز ئەبێت. بۆ ئەمەش بگەڕێرەوە بۆ (قواعد التحديث) (ل٩٠) و (شرح النخبة) (ل٢٥).

جا لەسەر ئەم ئەساسە پێویستە لەسەر هەرکەسێك بیەوێ حەدیسێك بەهێز بکات بەهۆی زۆری ڕێگاکانی‌یەوە، کە لەسەر پیاوانی هەریەك لەو ڕێگایانە هەڵوێستە بکات تاوەکو بۆی دەرکەوێت تا چ ڕادەیەك لاوازن، وە جێی داخە کە زۆر کەم لە زانایان ئەم کارە ئەکەن، بەتایبەت زانا دواییینەکان، چونکە ئەوان حەدیس بەهێز ئەکەن تەنها لەبەر ئەوەی لە کەسانی ترەوە ئەیهێنن و چەند ڕێگایەکی هەیە، بەبێ ئەوەی لەسەر ئەو ڕێگایانە بوەستن و ڕادەی ئەو لاوازی‌یە بزانن! نمونەش لەسەر ئەوە زۆرە، و هەرکەسێ بیەوێت لە کتێبەکانی تەخریجدا ئەیانبینێتەوە، بە تایبەت لە کتێبەکەم (سلسلة الأحاديث الضعيفة).

قاعیدەی یانزەهەم

دروست نی‌یە حەدیسی لاواز باس بکرێت مەگەر لەگەڵ ڕون کردنەوەی لاوازی‌یەکەی

ژمارەیەکی زۆر لە دانەرەکان بە تایبەت لەم چاخەی ئێستادا هەرچەندە کە بۆچونیان جیاوازە و تایبەتمەندیان جیاوازە، ئەو حەدیسانەی کە نیسبەت دراون بۆلای پێغەمبەر ﷺ باس ئەکەن، بێ ئەوەی خەڵکی ئاگادار بکەن لە لاوازەکانیان، جا لەبەر نەزانیان بێت بەرامبەر بە سوننەت، یان لەبەر ویستو ئارەزویان، یان لەبەر تەمبەڵیان لە گەڕانەوە بۆ کتێبی ئەو کەسانەی کە لە حەدیسدا شارەزان، وە هەندێك لەو شارەزایانە خۆشیان کەمتەرخەمی ئەکەن لەمەدا، بەتایبەت لە حەدیسەکانی (فضائل الأعمال) دا.

ئەبو شامە ئەڵێت:

ئەو کارە لەلای لێکۆڵەرەوەکان لە ئەهلی حەدیس و لای زانایانی (أصول) و (فقه) هەڵەیە، بەڵکو پێویستە حاڵی ئەو حەدیسە ڕون بکرێتەوە ئەگەر زاندرا، وەگەر نا ئەچێتە ژێر ئەو هەڕەشەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: (مَن حَدَّثَ عَنِّي بِحَديثٍ يُرَى أنَّه كَذِبٌ فَهُوَ أحَدُ الكَاذِبِين) رواه مسلم.

واتە: هەرکەس حەدیسێك لەمنەوە باس بکات و پێشی ڕابگەیەندرێ کە درۆیە، ئەوە یەکێکە لە دوو درۆزنەکان.

(١) ئەم حەدیسە تەخریج کراوە لە (الضعيفة)دا (٤٥٨٩).

www.ba8.org

جا ئەمە حوكمی ئەو كەسەیە كە لەسەر حەدیسە زەعیفەكان بێ دەنگی ئەكات لە (فضائل الأعمال)دا، جا ئەی لە ئەحكام و ئەوانەدا ئەبێت چۆن بێت؟!

وە بشزانە كە ئەوكەسەی كاری وا ئەكات لە دوو پیاو بەدەر نی‌یە:

١- یان لاوازی ئەو حەدیسانە ئەزانێت و ئاگاداری لەسەر ناكاتەوە، كە ئەوەش موسڵمانان فریو ئەدات و حەتمەن ئەچێتە ناو ئەو هەڕەشەیەوە كە باس كرا، ئیبنوحیببان لە كتێبەكەیدا (الضعفاء) ووتویەتی (١/٧-٨) :

لەم حەدیسەدا بەڵگەی ئەوە هەیە كە ئەگەر (مُحَدِّث) حەدیسێكی ریوایەت كرد لە پێغەمبەرەوە ﷺ كە صەحیح نەبوو لەوانەی كە هەڵبەستراون بەدەم پێغەمبەرەوە ﷺ، وە ئەو (محدث)ەش ئەیزانی، ئەوە هەروەك یەكێك لە دو درۆزنەكەی لێ دێت، لەگەڵ ئەوەشدا ڕواڵەتی مانای حەدیسەكە لەوەش توندترە، چونكە پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: (مَن رَوَى عَنِّي حَدِيثاً وَهُوَ يُرى أَنَّه كَذِبٌ..) واتە: هەركەس حەدیسێك لەمنەوە ریوایەت بكات و پێشی ڕابگەیندرێ كە درۆیە، وە نەیفەرموە: ئەگەر یەقینی هەبێت كە درۆیە، كەواتە هەركەس حەدیسێك ریوایەت بكات و دو دڵ بێت لەوەدا كە صەحیحە یان نا، ئەوە ئەچێتە ناو ڕواڵەتی ئەم حەدیسەوە.

(ابن عبدالهادي) ئەمەی هێناوە لە (الصارم المنكي) (ل١٦٥-١٦٦) دا و سابتیشی كردوە.

٢- یان نازانێت كە لاوازە، ئەوە دیسانەوە هەر گوناهكارە لەبەر ئەوەی بەبێ زانین نیسبەتی داوە بۆ پێغەمبەر ﷺ، پێغەمبەریش ﷺ فەرمویەتی: (كفى بالمرء كذباً أن يحدث بكل ما سمع)[١] واتە: بەسە بۆ پیاو كە بە درۆزن دەرچێت، ئەوە كە هەرچی بیست باسی بكات.

جا ئەوكەسە بەشی هەیە لە گوناهی درۆ هەڵبەستن بەدەم پێغەمبەرەوە ﷺ، چونكە پێغەمبەر ﷺ ئاماژەی بۆ ئەوە كردوە كە هەركەسێك هەرچی‌یەكی بیست باسی بكات –وە هەر بەو شێوەیە ئەگەر بینوسێ- ئەوە بێگومان ئەكەوێتە ناو درۆ هەڵبەستنەوە بە دەم پێغەمبەرەوە ﷺ جا بە هۆی ئەوەوە ئەبێت بە یەكێك لە دو درۆزنەكان، یەكەم: ئەوەی كە درۆكەی هەڵبەستوە، دوەم: ئەوەی كە بڵاوی كردۆتەوە.

هەروەها ئیبنو حیببان ووتویەتی (١/٩) :

لەم حەدیسەدا سەرزەنشتی تێدایە بۆ ئادەمیزاد كە نابێت هەرچی ببیستێ باسی بكات تاوەكو بە یەقین نەزانێت كە ڕاستە.

وە نەوەوی دانی بەوەدا ناوە كە هەركەسێك لاوازی حەدیسێك نەزانێت دروست نی‌یە بۆی بیكاتە بەڵگە بەبێ گەڕان و پشكنین لێی ئەگەر شارەزا بوو، یان بەبێ پرسیار كردن لە ئەهلی عیلم ئەگەر بۆ خۆی شارەزایی نەبو، بگەڕێرەوە بۆ پێشەكی (الضعيفة) (ل١٠-١٢).

---

(١) موسلیم ریوایەتی كردوە لە پێشەكی صەحیحەكەیدا، هەروەها لە (الصحيحة)یشدا تەخریج كراوە.

www.ba8.org

قاعیدەی دوازدەهەم

وازهێنان لە کار کردن بە حەدیسی زەعیف لە (فضائل الأعمال) دا

لەنێوان زۆر لە ئەهلی عیلم و قوتابیاندا وا بەناوبانگە کە دروستە کار بە حەدیسی لاواز بکرێت لە (فضائل الأعمال)دا، و پێشیان وایە کە هیچ جیاوازیەك نیە لەوەدا، جا چۆن پێیان وانابێت لەکاتێکدا نەوەوی ڕەحمەتی خوای لێ بێت لە چەندین کتێبیدا ئیجماعی زانایانی لەسەر ئەوە هێناوە؟ وە لە هێنانی ئەوەدا تێڕوانینێکی ئاشکرا هەیە، چونکە جیاوازی تێیدا ناسراوە، وە بەڕاستی هەندێك لە زانا لێکۆڵەرەوەکان لەسەر ئەو بۆچونەن کە حەدیسی زەعیف دروست نیە کاری پێ بکرێ بە هیچ شێوەیەك، نە لە (أحكام) و نە لە (فضائل)دا. (شيخ قاسمي) ڕەحمەتی خوای لێبێت لە (قواعد التحديث) دا (ل٩٤) فەرمویەتی:

(ابن سيد الناس) ئەم قسەیەی لە (عيون الأثر) دا باس کردوە لە یەحیای کوڕی مەعینەوە، وە لە (فتح المغيث) دا نیسبەتی داوە بۆ (ابن العربي) و لە ڕوالەتیشدا بۆچونی بوخاری و موسلیمیش هەر وایە.. وە هەروەها مەزهەبی ئیبنوحەزمیشە...

منیش دەڵێم: حەق هەر ئەمەیە کە بەلای منەوە هیچ گومانێکی تێدا نیە، لەبەر چەند هۆیەك:

یەکەم: حەدیسی زەعیف بیروباوەڕی لاواز ئەگەیەنێ، وە دروست نیە کاری پێ بکرێت بە ڕێکەوتنی زانایان، جا هەر کەسێك کارکردن بە حەدیسی زەعیف لە (فضائل الأعمال)دا لەوە دەربکات، ئەوە پێویستە بەڵگە بهێنێتەوە، کە ئەمەش دورە!

دوەم: من وا لە قسەکەیان تێ ئەگەم کە ئەڵێن: لە (...فضائل الأعمال)دا واتە: ئەو کردەوانەی کە بە بەڵگەیەکی شەرعی سابت بوە کە مەشروعن، وە حەدیسێکی زەعیفیشیان لەگەڵدا ئەبێت، و پاداشتێکی تایبەت ناوبراوە بۆ هەرکەسێك کاریان پێ بکات، جا لە وێنەی ئەوەدا کار بە حەدیسی زەعیف ئەکرێت لە (فضائل)دا، چونکە دانانی ئەو کارەوە بەهۆی حەدیسەکەوە نیە لەوێدا، بەڵکو ڕون کردنەوەی (فضل) ێکی تایبەتی تێدایە کە ئومێد ئەکرێت ئەو کەسەی ئەنجامی ئەدات بەو پاداشتە بگات، وە هەندێك لە زانایانیش ئەو قسە ناوبراوەیان هەر بەم جۆرە لێك داوەتەوە، وەك: (شيخ علي القاري) ڕەحمەتی خوای لێ بێ کە لە (المرقاة) (٢/٣٨١) دا دەفەرموێت:

ئەوە کە ئەڵێت: حەدیسی زەعیف کاری پێ ئەکرێت لە (فضائل الأعمال)دا بە ئیجماع، با بە هۆی حەدیسی تریشەوە بەهێز نەکرابێت، وەك نەوەوی وای فەرموە، ئەوە شوێنی کار پێ کردنەکەی (فضائل)ە کانە کە سابت بون لە قورئاندا یان لە سوننەتدا.

جا بەپێی ئەمە کارکردن بەو حەدیسە لاوازە دروستە، ئەگەر ئەوکارەی کە لەو حەدیسە زەعیفەدایە سابت بوبێ بە حەدیسێکی تر کە بۆ بەڵگە هێنانەوە دەست بدات.

بەڵام من پێم وایە جومهوری ئەوانەی کە ئەو قسەیە ئەڵێن، مەبەستیان ئەم لێکدانەوەیە نیە هەرچەندە ئاشکراشە، چونکە ئێمە ئەیان بینین کار بە چەند حەدیسێکی لاواز ئەکەن کە ئەوەی لەماندایە سابت نەبوە لە حەدیسی تری سابتا، بۆ نمونە: نەوەوی بە موستەحەببی داناوە (و دانەریش شوێنی کەوتوە) کە نیشتەجێ لە وەڵامی (قَد قَامَتِ الصَّلاةُ)دا بڵێت: (أَقَامَهَا اللهُ وَأَدامَهَا) لەگەڵ ئەوەشدا ئەو حەدیسەی لەوبارەیەوە هاتوە زەعیفە هەروەك باسی دێت،

جا ئەمە قسەیەکە کە مەشروعی‌یەتەکەی بە حەدیسی تر جگە لەم حەدیسە زەعیفە سابت نەبوە، لەگەڵ ئەوەشدا بە موستەحەبیان داناوە، هەرچەندە (إستحباب) حوکمێکە لە پێنج حوکمەکان کە پێویستە لە سابت کردنیدا بەڵگەیەك هەبێت بۆ (حجة) دەست بدات. جا چەندین مەسەلە هەیە کە بۆ خەڵکیان داناون و بە پەسەندیان زانیوە کەچی هەر بە چەند حەدیسێکی لاواز دایان ناون کە هیچ بنەمایەك نی‌یە بۆ ئەو کارەی کە تیایاندایە لە سوننەتی صەحیحدا، وە لێرەش مەجال نی‌یە بۆ ئەوەی نمونەی زۆری لەسەر بهێنینەوە، وە ئەم نمونەیەی باسم کرد بەسمانە، لە کتێبەکەشدا چەندین نمونە هەیە کە لە شوێنی خۆیدا ئاگادار کردنەوە لەسەریان دێت (إن شاء الله).

تەنها ئەوەی کە گرینگە لێرەدا ئەوەیە ئەوکەسانەی مخالفە ئەکەن بزانن کار کردن بە حەدیسی زەعیف لای ئەوانەی وا ئەڵێن لە (فضائل الأعمال)دا هەروا بە شێوەیەکی گشتی و ڕەها نی‌یە، چونکە (حافظ ابن حجر) لە (تبیین العَجَب) دا (ل٣-٤) دەفەرموێت:

وا بڵاوە کە ئەهلی عیلم کەمتەرخەمی ئەکەن لە هێنانی حەدیس لە (فضائل الأعمال) دا با ئەو حەدیسە لاوازیشی تێدا بێت، مادام (موضوع) نەبێت، وە پێویستە مەرجی ئەوە دابنێن ئەو کەسەی کار بەو حەدیسە ئەکات باوەڕی وابێت کە لاوازە، وە نابێت بڵاوی بکاتەوە نەوەك کەسێك بە حەدیسی زەعیف کار بکات و شتێك بکات بە شەرع کە شەرع نەبێت. یان هەندێك نەزان چاویان پێی بکەوێت و وا بزانن کە سوننەتێکی صەحیحە.

مامۆستا (أبو محمد) ی کوڕی (عبد السلام) و جگە لەویش دانیان بەم مانایەدا ناوە، وە بۆ ئەوەی ئادەمیزاد هوشیار بێت لەوەی کە بچێتە ژێر مانای فەرمودەکەی پێغەمبەر ﷺ کە فەرمویەتی: هەرکەس حەدیسێك لەمنەوە باس بکات و پێشی ڕابگەیەندرێ کە لاوازە، ئەوە یەکێکە لە دو درۆزنەکان.

ئەی ئەوەی کە کاری پێ بکات ئەبێ چۆن بێت؟! وە هیچ جیاوازیش نی‌یە لە کارکردن بە حەدیس لە ئەحکامدا بێت یان لە (فضائل) دا، چونکە هەموی هەر شەرعە.

جا ئەمە سێ مەرجی گرینگن بۆ دروستی کار کردن بە حەدیسی لاواز لە (فضائل) دا.

١- (موضوع) نەبێت.

٢- ئەو کەسەی کاری پێ ئەکات بزانێت کە زەعیفە.

٣- کار پێ کردنەکەی بڵاو نەکاتەوە.

وە جێی داخە کە ئەبینین زۆر لە زانایان چ جای خەڵکی عەوام کەمتەرخەمی ئەکەن لەم مەرجانەدا، چونکە ئەوان کار بە حەدیس ئەکەن بێ‌ئەوەی صیححەت و لاوازی ئەو حەدیسە بزانن، خۆ ئەگەر لاوازی‌یەکەشی بزانن ئەوە ئەندازەکەی نازانن، وە ئایا ئەو لاوازی‌یە کەمە یان زۆرە و ڕێگرە لەوەی کە کاری پێ بکرێ. پاشان ئەوان کار پێ کردنەکەی ئاشکرا ئەکەن هەروەك چۆن حەدیسەکە صەحیح بێت! هەر بۆیە ئەو عیبادەتانەی کە دروست نین لەنێوان موسڵماناندا زۆر بون، و موسڵمانانی وەرگێڕاوە لەو عیبادەتە صەحیحانەی کە بە سەنەدی سابتەوە هاتون.

پاشان ئەم مەرجانە ئەوە بەهێز ئەکات کە ئێمە بۆی چوین لەوەی کە جومهور مەبەستی ئەو مانایە نی‌یە کە کەمێك لەمەوبەر باسمان کرد. چونکە ئەو مانایە هیچ کام لەو مەرجانەی تێدا نەگیراوە هەروەك شاراوە نی‌یە.

پێم وابێت (حافظ) ڕەحمەتی خوای لێ بێت مەیلی هەیە بەلای ئەوەدا کە کارکردن بە حەدیسی لاواز دروست نەبێت بەو مانایەی پێشو، بەپێی قسەکەی کە لەمەوپێش باس کرا: (هیچ جیاوازییەك نییە لە کارکردن بە حەدیسی زەعیف چ لە ئەحکام دا بێت یان لە (فضائل) دا چونکە هەموی هەر شەرعە).

ئەم قسەیەش هەقە چونکە ئەو حەدیسە لاوازەی کە حەدیسێکی تر نەبێت پشتگیری بکات، وێ دەچێت کە درۆ بێت، بەڵکۆ بە زۆری درۆیەو (موضوع)ە، وە هەندێك لە زانایان ئەوەیان تەئکید کردوە، چونکە ئەوکەسەی کار بەو حەدیسە ئەکات فەرمودەکەی پێغەمبەر ﷺ دەیگرێتەوە (يُرى أنُّه كَذِب) واتە ئاشکرا بکرێت کە وایە، جا هەر لەبەر ئەوە (حافظ) بە شوێنیدا ووتویەتی: جا ئەی حاڵی ئەوکەسە چۆنە کە کاری پێ ئەکات؟، وە ئەوەی پشتگیری ئەم قسەیە ئەکات ئەوەیە کە لەمەوبەر لە ئیبنوحیببانەوە باسمان کرد لە قاعیدەی یانزەهەمدا کە ووتویەتی: هەرکەسێك گومانی هەبێت لەوەدا کە ریوایەتی ئەکات ئاخۆ صەحیحە یان نا، ئەوە ئەچێتە ناو ئەو هەڕەشەیەوە.

ئێمەش هەروەك (حافظ) ئەڵێین: جا ئەبێ حاڵی ئەوکەسە چۆن بێت کە کاری پێوە ئەکات..؟! ئەمەش ڕون کردنەوەی مەبەستی (حافظ)ە لە قسەکەی پێشەوەی، ئەمما لێکدانەوەی قسەی (حافظ) بەوەی کە مەبەستی حەدیسی (موضوع) بوە، وە حەدیسە (موضوع) ەکە لە کار پێکردنیا جیاوازی نییە لەنێوان ئەحکام و (فضائل) دا، وەکو هەندێ لە مامۆستایانی هاوچەرخی (حَلَب) پێیان وایە، ئەوە زۆر دورە لە شێوەی قسەی (حافظ)ەوە، چونکە قسەی (حافظ) دەرحەق بە حەدیسی لاوازە نەك (موضوع) هەروەك شاراوە نییە.

جا ئەم قسەیەش کە باسمان کرد دژایەتی ناکات لەگەڵ ئەوەدا کە (حافظ) باسی چەند مەرجێکی کردوە بۆ کار کردن بە حەدیسی زەعیف، هەروەك (شیخ سید سابق) پێی وابوە، چونکە ئێمە ئەڵێین: (حافظ) ئەو مەرجانەی تەنها لەبەر ئەوکەسانە داناوە کە لێیانەوە باس ئەکات کە ئەوان کەمتەرخەمی ئەکەن لە هێنانی حەدیسی لاواز لە (فضائل)دا هەرئەوەندە کە (موضوع) نەبێت، جا وەك ئەوەی پێیان بڵێت: ئەگەر پێتان وایە کە وابێت، ئەوە پێویستە بەم مەرجانەوە بیبەستنەوە، ئەمەش هەروەك ئەو کارە وایە کە من کردومە لەم قاعیدەیەدا، وە (حافظ) یش دانی بەوەدا نەناوە کە لەگەڵیاندا بێت لەوەدا کە بەو مەرجانەوە دروست بێت، بەتایبەت لە کۆتایی قسەکەیدا وای نواندوە کە پێچەوانەی ئەوەیە هەروەك ڕونمان کردەوە.

کورتەی قسەش ئەوەیە : کار کردن بە حەدیسی زەعیف لە (فضائل الأعمال) دا دروست نییە گفتی پێ بدرێت بەو شێوەیەی کە باسمان کرد، چونکە پێچەوانەی ئەصڵەو هیچ بەڵگەیەکی لەسەر نییە، وە پێویستە لەسەر هەرکەسێك کە گفتی پێ ئەدات بە چاوی گرنگی و ئیعتیبارەوە ئاگاداری ئەو مەرجە باس کراوانە بکات و پابەند بێت پێیانەوە لە کارەکەیدا، ئیتر خواش یارمەتیدەرە.

پاشان زەرەری ئەو قسەیە کە پێچەوانەی ئەو ڕایەیە کە ئێمە هەڵمان بژاردوەو پارسەنگمان داوەتەوە ئەوەیە، کە کارکردن بە حەدیسی زەعیف لە (فضائل)دا موخالیفەکان بۆ ئەوە ڕائەکێشێ کە گفت بە کار پێ کردنی بدەن لە ئەحکامی شەرعیشدا، بەڵکو لە عەقائیدیشدا، وە نمونەی زۆرم لەلایە لەسەر ئەوە بەڵام من تەنها بە یەك نمونە بەسەی لێ ئەکەم:

www.ba8.org

حەدیسێك هەیە فەرمان بە نوێژكەر ئەدات خەتێك بكێشێت لەبەر دەمیدا ئەگەر سوترەی دەست نەكەوت، وە لەگەڵ ئەوەشدا كە بەیهەقی و نەوەوی هەردوكیان لەو كەسانەن كە دانیان بە لاوازی‌یەكەیدا ناوە، كەچی بە دروستیان داناوە كارەان پێ بكرێت، بە پێچەوانەی ئیمامەكەیان كە شافیعی‌یە. وە لەمەودوا موناقەشەی قسەكەیان دێت لە كاتی قسە كردن لەسەر ئەو حەدیسە باس كراوە.

وە هەركەس پێی خۆش بێت زیاتر ئەم باسە گرینگەی بۆ ڕون بێتەوە با بگەڕێتەوە بۆ پێشەكی (صحيح الترغيب (١/١٦-٣٦).

قاعیدەی سیانزەهەم

كاتێك باسی حەدیسی لاواز ئەكرێت ناوترێت: (قال ﷺ)، یان: (وَرَدَ عَنه)، و وێنەی ئەمانە

نەوەوی لە (المجموع شرح المهذب) (١/٦٣) دا دەفەرموێت:

زانا لێكۆڵەرەوەكان لە ئەهلی حەدیس و جگە لەوان دەڵێن: ئەگەر حەدیس زەعیف بو لە گێڕانەوەكەیدا ناوترێت: پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی، یان: كردویەتی، یان: فەرمانی داوە، یان: نەهی كردوە، یان: حوكمی داوەو وێنەی ئەمانە لە زاراوەكانی (جزم) بڕاندنەوە، هەروەها ناوترێت: ئەبو هورەیرە ریوایەتی كردوە، یان: ووتویەتی، یان: باسی كردوە... و وەك ئەو جۆرە قسانە، هەروەها ئەو قسەیە دەرحەق بە تابعین و ئەوانەی دوای ئەوانیش ناوترێت ئەگەر حەدیسەكە لاواز بو، ئیتر لە هیچ كام لە جۆرانەدا بە زاراوەی (جزم) ناوترێت، بەڵكو لە هەموو ئەمانەدا ئەوترێت: (رُوِيَ عَنهُ) لەوەوە ریوایەت كراوە، یان: (نُقِلَ عَنهُ) لەوەوە نەقل كراوە، یان: (حُكِيَ عَنهُ) لەوەوە گێڕدراوەتەوە، یان: باس ئەكرێت، یان: ئەگێڕدرێتەوە، یان: ریوایەت ئەكرێت، و وێنەی ئەمانە لە زاراوەكانی (تمريض) بە لاواز دانان، نەك زاراوەكانی (جزم).

ووتویانە: چونكە زاراوەكانی جەزم بۆ صەحیح یان بۆ حەسەن دانراوە، وە زاراوەكانی (تمريض)یش بۆ جگە لەو دوانەیە، ئەمەش لەبەر ئەوەیە زاراوەی جەزم وا داوا ئەكات ئەوەی دوای ئەو زاراوەیە دێت صەحیح بێت، كەواتە نابێت بەكاربێت مەگەر لەو حەدیسانەدا كە صەحیحە، وەگەرنا ئادەمیزاد دەچێتە ناو مانای درۆ هەڵبەست بەدەم پێغەمبەرەوە ﷺ. جا ئەم ئەدەبە دانەر[1] و جومهوری زانایان لە هاوەڵەكانمان و جگە لەوانیش كەمتەرخەمیان تێدا كردوە، بەڵكو جومهوری خاوەن زانستەكان بە گشتی جگە لە (مُحَدِّث)ە كارامەكان نەبێت، ئەمەش كەمتەرخەمی‌یەكی ناشیرینە لەوانەوە، چونكە زۆر جار دەرحەق بە حەدیسی صەحیح ئەڵێن: (رُوِيَ عنه) واتە: لێوەی ریوایەت كراوە، وە دەرحەق بە زەعیفیش ئەڵێن: (قال) یان: (روى فلان) واتە: ووتویەتی، یان: فڵان كەس ریوایەتی كردوە، وە ئەمەش لادانە لە ڕاستی.

منیش دەڵێم: دانەرەكەی ئیمەش -خوا پاداشتی بەخێری بداتەوە- هەرچەندە لە ڕاستی لای داوە لەگەڵ ئەو كەسانەدا كە لایان داوە -وەك لە شوێنی خۆیدا ڕون كردنەوەكەی دێت كاتێك تەعلیقی لەسەر ئەدرێت-، بەڵام من ڕایەكی تایبەتیم هەیە لەوەدا كە نەوەوی باسی كردوە لە زانایانەوە، كە پێویستە بەم بۆنەیەوە باسی بكەم، جا دەڵێم:

ئەگەر ئەوەی سەلێندراوە لەلایەن شەرعەوە ئەوە بێت كە پێویستە لەگەڵ خەڵكدا بەپێی توانا بە گوێرەی تێ گەیشتنیان قسەیان لەگەڵدا بكرێت، وە ئەو زاراوەیەی كە لای لێكۆڵەرەوەكان هەیە زۆربەی خەڵك نایزانن، چونكە

---

(١) واتە شیرازی كە خاوەنی (المهذب)ە.

www.ba8.org

ئەوان جیاوازی ناخەنە نێوان ئەو کەسەی کە ئەڵێت: پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی و لەنێوان ئەوەی کە ئەڵێت: لە پێغەمبەرەوە ﷺ ریوایەت کراوە، بەهۆی کەمی ئەو کەسانەی کە بە زانستی سوننەتەوە خەریکن، ئەوە من پێم کە وایە پێویستە دان بە صەحیحی حەدیس یان بە زەعیفیدا بهێندرێت لەبەر لادانی گومان، هەروەك پێغەمبەر ﷺ ئاماژە بۆ ئەوە ئەکات بەوە کە دەفەرموێت: (دَعْ مَا يَرِيبُكَ إلى مَا لا يَرِيبُكَ) رواه النسائي والترمذي، وهو مخرج في إرواء الغليل (٢٠٧٤) وغيره. واتە: واز لەو شتە بهێنە کە ئەتخاتە گومانەوە بۆ ئەو شتەی کە لە گومان لات ئەبات.

قاعیدەی چواردەهەم

واجبێتی کارکردن بە حەدیسی صەحیح با کەسیش کاری پێ نەکات

ئیمام شافیعی ڕەحمەتی خوای لێ بێت لە ریسالە بەناوبانگەکەیدا دەفەرموێت:

عومەری کوڕی (خطاب) ﷺ لە سزای قرتاندنی پەنجە کەڵدا بە پانزە ووشتر حوکمی دا، بەڵام کاتێك نامەکەی خاندانی عەمری کوڕی حەزمی بینی و تێیدا هاتبو کە پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: (وَفِي كُلِّ أصبُعٍ مِمَّا هُنَالِكَ عَشْرٌ مِنَ الإبِلِ) واتە: لە هەر پەنجەیەکی دەستدا دە ووشتر هەیە، عومەر و صەحابە چونە سەر ئەو حوکمە.

شافیعی دەفەرموێت: نامەکەی خاندانی عەمری کوڕی حەزمیان قەبوڵ نەکرد ـ والله أعلم ـ تا بۆیان دەرنەکەوت کە هی پێغەمبەری خوایە ﷺ.

لەم حەدیسەدا دوو بەڵگە هەیە:

یەکەمیان قەبول کردنی ئەو خەبەرە، دوەمیان قەبول کردنی خەبەر کاتێك کە سابت ئەبێت، با کاری هیچ کام لە ئیمامەکانیش وەك ئەو خەبەرە نەبوبێت کە عومەر ﷺ وەری گرتوە، هەروەها بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە ئەگەر کارێك جێبەجێ بوو لەلایەن یەکێك لە ئیمامەکانەوە لەپاشان خەبەرێك لە پێغەمبەرەوە ﷺ پەیدا بوو کە پێچەوانەی کاری ئەو ئیمامە بێت ئەوە واز لە کاری ئەو ئیمامە ئەهێندرێ لەبەر خەبەرەکەی پێغەمبەر ﷺ. وە هەروەها بەڵگەی ئەوەیە کە حەدیسی پێغەمبەر ﷺ بە خودی خۆی سابت ئەبێت نەك بە کردەوەی کەسانی تر لە دوای ئەو[1].

قاعیدەی پانزەهەم

فەرمان کردنی یاسادانەر بە یەك تاکەکەس فەرمان کردنە بە هەمو تاکەکانی ئوممەت

ئەگەر یاسادانەری حەکیم گفتوگۆی لەگەڵ یەك کەسدا کرد لە نەتەوەدا یان حوکمێکی بەسەردا کرد، ئایا ئەم حوکمە گشتی ئەبێت لەناو نەتەوەکەدا مەگەر بەڵگەیەك هەبێت کە تایبەتی بکات؟ یان تایبەت ئەبێت بەو کەسەوە؟

زانایانی ئوصول لەوەدا جیاوازیان هەیە، وە قسەی حەقیش ئەوەی یەکەمیانە، وە هەر ئەوەشە کە شەوکانی و جگە لەو لە لێکۆڵەرەکان[2] پارسەنگیان داوەتەوە.

ئیبنو حەزم لە (أصول الأحكام) (٣/٨٨-٨٩) دا دەفەرموێت: جا ئێمە یەقینمان هەیە کە پێغەمبەر ﷺ نێردراوە بۆلای هەرکەسێك کە زیندو بوە لە سەردەمی خۆیدا لە ئاوەدانی سەرزەوی چ ئینسان چ جنۆکە، هەروەها بۆ ئەو

---

(١) (الرسالة ٤٣٣) تحقيق أحمد شاكر.

(٢) بگەڕێرەوە بۆ (أصول الفقه للشيخ محمد الخضيري)، (ل٢٠٨-٢٠٩).

کەسەی کە لە دوای ئەو لە دایك ئەبێت هەتا ڕوژی دوایی، تاوەکو حوکم بکات لە هەمو دیار و نادیارێکدا کە خوای گەورە دروستی ئەکات هەتا ڕۆژی دوایی، جا کاتێك ئەو قسەیە ڕاست بو بە ئیجماعی هەمو ئومەت کە بێ‌گومان و بڕاوەیە و ڕاگەیەنراوە بەهۆی پێغەمبەرەوە ﷺ، هەروەها بەو دەقانەی سابتن لەسەر ئەوەی باسمان کرد کە دین هەتا ڕۆژی دوایی ئەمێنێتەوەو پێویستە لەسەر ئینسان و جنۆکە، وە زانیشمان بە زەرورەتی هەست کردن کە ڕێگا نی‌یە بۆ بینینی پێغەمبەر ﷺ بۆ ئەو کەسانەی کە لە دوای ئەو دێن؛ ئەو کاتە فەرمان کردنی پێغەمبەر ﷺ بۆ یەکێك لە جۆرێك و بۆ یەکێکی تر لە جۆرێکی تر فەرمانە بۆ هەمو جۆرەکان، وە ئەوەش ڕون کراوەتەوە کە هەرچی لە شەریعەتدا تایبەت بو بە کەسێکەوەو بە کۆمەڵێکەوە ئەوە پێغەمبەر ﷺ بە دەق ڕونی کردۆتەوەو ڕایگەیاندوە کە تایبەتە، هەروەك لە گیسکەکەدا حوکمی کرد بۆ ئەبو بوردەی کوڕی نیار، وە پێغەمبەر ﷺ هەواڵی پێ‌دا کە بۆ هیچ کەسێك لە دوای ئەو بری ناکەوێ.

وە فەرمان کردنی پێغەمبەر ﷺ بۆ ئەو ئافرەتەی کە هەمیشە لەحەیزدا بو، فەرمان بو بۆ هەمو ئافرەتێك کە هەمیشە لە حەیزدایە.

وە دانانی جابیر و ئیبنوعەبباس لەلای ڕاستی‌یەوە حوکم کردنە بۆ هەمو موسڵمانێکی نێرو مێ کە بە تەنیا لەگەڵ ئیمامەکەیدا نوێژ ئەکات، وە لەلای هیچ کەسێك جیاوازی لەوەدا نی‌یە کە فەرمان کردنی پێغەمبەر بە یارەکانی ڕەزای خوایان لێ بێت لە کاتێکدا کە حازر بون، فەرمانە بۆ هەمو ئەوانەی کە لەمەودوا دێن هەتا ڕۆژی دوایی.

پاشان ئیبنوحەزم دەستی کردوە بە ڕەد دانەوەی هەرکەسێك کە جیاوازی ئەکات لە نێوان ئەصل و فەرعدا، جا بۆی بگەڕێرەوە.

ئەمە دوایی ئەوە بو کە بەرژەوەندی پێویستی کرد لێرەدا بیهێنم لە قاعیدەکانی حەدیسی و فیقهی، وە زۆر جێ‌ی داخە کە دانەری (فقه السنة) پابەند نەبوە پێیانەوە، یان -بە لایەنی کەمەوە- بەو شێوەیەی کە شایستەیە چاودێری نەکردون، لەگەڵ ئەوەشدا کە پەیوەندی‌یەکی بەتینیان هەیە لەگەڵ مەوضوعی کتێبەکەدا هەروەك بینیت، وە ڕون کردنەوەی هەمو ئەمانە لە جێگای خۆیاندا دێت لەم تەعلیقە بەسوددەدا (إن شاء الله).

داوا لە خوای گەورە ئەکەم کە ڕاستی بکاتە پەیوەستی ئەو تەعلیقەو بەهۆی ئەوەوە سود بە برا موسڵمانەکانم بگەیەنێت لە هەمو وڵاتەکاندا، بەڕاستی ئەو بیسەرو وەڵام دەرەوەی پاڕانەوەیە.

محمد ناصر الدين الألباني

دیمەشق ٣/ شەووالی / ١٣٧٣ کۆچی.

=========================

سایتی بەهەشت

www.ba8.org

2009 – 1430

هەمیشە لەگەڵمان بن بۆ بەرهەمی نوێ